

Ísvirkið — fyrsta arbeiðarafyritøkan

2. partur

Frysting Ottosens

Í árunum 1912–16 eydnaðist tað danska felagnum Ottosen at bera so i bandi, at tað við ávisum evnum kundi lata seg gera innan ein tíma at frysta fisk niður í 21 kuldastig. Arbeiðt varð viðari við royndunum at frysta fisk, og í 1928 varð funnið fram til nakað heilt nýtt innan frysting, og tað var hesin háttur, ið skuldi nýtast við Ísvirkið.

Út frá tí, ið kom fram í frágreiðing Roschou-Nielsens, so var hetta júst tað, ið føroyingar høvdu brúk fyri, tí flutningurin av fiski tók ofta langa tíð, men nú segdust trupulleikarnir vera loystir — tað var einki í vegin fyri at flyta frystan fisk í 2–3 vikur, uttan at hetta ávirkaði góðskuna. Til tess at fiskurin skal siggja so frískur út sum gjørligt, metir Roschou-Nielsen tað vera best, um hann kemur til lands innan 24 tímar, so kann hann fara til frystingar beinan vegin. Um túrurin verður longdur, t. d. 2–3 dagar, verður neyðugt at hava is umborð. Annars metir hann tað vera ein møguleika at innrætta kuldaakkumulatrar umborð, so bátarnir kunna vera úti longri hvørja ferð.

Trupulleikarnir hjá detailhandlarunum at halda fiskin frískan eru eisini nógv minni nú, ið fiskurin verður harðfrystur istaðin fyri at vera isaður sum vanligt var. Dagliga tapið av at selja isaðan fisk lá uml. 25 %, sum fór fyri skeyti vegna rot, men nú eru møguleikar keypmansins eisini munandi betri áðir í mun til áður.

Til tess at føroyingar skulu fáa so nógv fyri fiskin sum gjørligt «saa er det selvfølgelig, at færsk fisk maa paa det europeiske marked udenom unødvendige mellemhandlere. Fordelingen til det købende publikum maa ske direkte til forbrugerne, gennem særlige forbindelser, f.eks. igennem de kooperative salgsgeselskaber i de respektive lande».

Sum áður nevnt, var «Det danske frysningskompagni» við í ísvirkisætlanini. Orsøkin var hon, at felagið hevði havt projektir í gongd í Danmark, men vegna ov litla fiskatilgongd skuldu nakrar maskinur flytast til Føroya. Ein 15 tons ismaskina við tveimum 5 tons Ottosens refigators og ein 6 tons is-generator skuldu setast upp í Tøroyri. Harafturat skuldu gerast kuldagoymslur til 120 tons av fiski og 200 tons av isi.

Í Klaksvík, ella í eini aðrari bygd, skuldi setast ein 10 tons maskina upp, saman við einum 5 tons Ottosen refigerator umframt kuldarúm til 60 tons av fiski. Tá hesin útbúnaðurin er komin í gongd, selan av fiskinum byrjaður at geva kapital til landið, verður nærri umhugsað, hvar tey næstu tólini skulu setast. Upplýst verður eisini, at tólini kunna setast upp hvar tað skal vera, bert kompressari er á staðnum. At enda sigur Roschou-Nielsen at «den pænt tænkte drift vil blive organiseret af et færsk selskab, som vil blive eneindehaver af rettighederne».

Marner Lisberg heldur fram við frásøgnini um fyrstu arbeiðarafyritøkuna

Tingviðgerðin

Til 3. viðgerð av ísvirkismálinum á lögtingi sigur P. M. Dam m. a.: «Sakin stendur soleiðis:

1) Fiskimaðurin og skiparin í Føroyum kunna fáa einarætt til Ottosensmetodu upp á so lagalig kor, sum hugsast kunnu: Patentpeningurin rindast vanliga í størsta partinum kontant — tað, ið restar rindast so prosentvís av veiðuni. Fiskimaðurin og skiparin fáa her einarættin fyri einki at lata alt fyri eitt. Hann skal rinda við 3/10 oyra upp á hvørt kilo av fiski inntil hin samlaða patentsumman er gordin.

2) Ottosens frystingarfelag setur 30.000 kr. og sína vitan og kunneika í anlegg. At hava fyrstahanda kønar menn ekspertar við, er sjálvandi av allarstørsta týðningi.

3.) Anleggjið er tryggjað sum nýtt at kalla. Tað er niðurskrivað við 60 % og er so høgliga samansett, at t. d. tveir partarnir kunna flytast til aðra bygd eftir sum fiskiskapurin fellur.

Verður tað brúk fyri fleiri frystingar-deildum, kunna tær lættliga fáast afturat. Her kann soleiðis av sonnum talast um eina vaksandi landsfyritøku — sum er vorðin fiskarans og skiparans við hjálp av stat og lögtingi.

4) Arbeiðarafelagið «Enigheden» setur sitt: 20.000 kr.

5) Staturin setur væntandi 120.000 kr. um lögtingið gongur við. Á henda hátt er sett fiskimanninum og skípa- og bátageigum eitt verk upp, sum er dæmdu hugt av útlendskum dominerandi kapitali, og sum er Føroyinga ogn og verk.

Viðari upplýsir hann, at hann í figgjarnvndini hevur skotið upp at lata 50.000 30.000 — 20.000 og nú er hann komin niður á 10.000 kr. í stuðuli til Ísvirkið, men ongín í nevndini hevur tikið undir við honum. Hann sigur eisini, at tað, ið serliga talar fyri hesum máli er:

a) at 5 % av brutto verða lagdar til grunnar, ið hava til endamáls at styðja fiskimannin, at veita til vegar fiskireiðskap og seinri far. Til hesar grunnar ganga hertil 25 kr. frá hvørjum báts- og skipsparti, svarandi til ein manspart, ið arbeiða við «Ísvirki».

b) at fyrsta útbetalingin verður við avreiðingina — kontant — á hædd við góðan dagspris. Hertil kemur at andels-hugsanini tryggjað lut í ágóðanum, í forhold til virðið av veiðu har ara.

c) at kunnskapur vinnist til marknaðin, so vit sum skjótast gerast kappingarbúnr. Allir «spenna fótur í bekk», og hann, ið ikki kemur við í tíð, verður aftaná og við sviðið soð.

Annars vónar P. M. Dam, ið var stjóri fyri «Ísvirki», at menn taka undir við málinum.

S. P. Zachariasen dámdi væl, at hetta framtak miðaði imóti at gera einstaklingin vaknan og medvitandi so væl sum andsvarsberandi. Hann metti, at føroyingar áttu at vera við, tá leitað varð inn á feskiskaleiðina, tí útróðurin og fiskiskapurin undir Føroyum við sluppu var illa farin. Hann helt tað eisini vera hugandi, at ein meirprisur og kontanthandil við feskum fiski fór at gera, at tað loysti seg at fiska við sluppu undir Føroyum, eftir at tær vóru komnar av langfarafiskiskapi, og tað fór eisini at geva monnum størri ídni. Hann metti, at tingið í hesum máli, átti ikki at vera priði, men siggja stórt upp á hesa sök, og metti at tingið mátti hava ráð til at lata 15.000 kr. til eitt so sermerkt fiskimannamál.

A. Samuelsen fanst at orðalagnum ið nýtt var í hesi sök, sum hann helt tingmenn gera ov nógv burturúr. Hann fanst eisini at orðalagnum Dam hevði nýtt um kapitalistar. Her vóru ongir kapitalistar segði hann, men hann kundi ynskt teir. Sosialistarnir kundu ikki vera kapitalistar fyrirtøkan — tað var har teir skulu hava pengarnar helt hann. Hann vildi tó mæla til at sakin fekk statsløn og 50.000 kr. av lottaripening-

inum, um hetta kom igjøgnum.

P. M. Dam svaraði A. Samuelsen, at hann hevði als ikki viljað boykotta kapitalistar. Tað einasta hann hevði sagt var, at tað skuldu vera Føroyingar og ikki einstakur útlendskur kapitalistur, ið fekk hesa sök at greiða.

Einki frá løgtinginum

Í figgjarnvndarálitinum um Ísvirki, verður tikið undir við tankanum um, at tað er neyðugt hjá føroyingum at gera meira burturúr at selja frystan fisk, og eigur ætlanin at stuðlast, men ført verður fram, at: «Udvalget ser sig for tiden ikke istand til at foreslaa noget beløb fra nogen ender tinget sorterende kasse som direkte tilskud eller laan til etableringen». Men vist verður á, at tingið stutt síðan hevur samtykt at seta á stovn føroyskt «lottari», go um tað kemur igjøgnum á ríkisdegi, verður lögtingið mettt at fáa væl av peningi, og verða 50.000 kr. av hesum latnar sum lán til «Ísvirki».

Tingið mælir til, at danska stjórnin letur úr statsfonden ta upphædd, ið «Enigheden» hevur søkt um at fáa í lán haðani.

Ein minniluti (S. P. Zachariasen, M. S. Viðstein og J. Kallsoy) skjýtur upp, at tingið setur 15.000 kr. í lán úr «Økonomisk fond», men hetta fekk bert 9 atkvøður og fall...

Seinni fáa vit at vita, at uppskot lögtingsins um eitt føroyskt lottari fellur á ríkisdegi, og sostatt fær Ísvirki ongan stuðul frá lögtinginum.

Í 1929 sendir «Enigheden» aftur umsókn til tingið um lán og stuðul til Ísvirkið. Orsøkin er hon, at maskinurnar kosta munandi meira enn ætlað, samstundis sum aðrir trupulleikar taka seg upp. M. a. vildi Trongisvágs havn ikki geva virkinum loyvi at taka vatn úr havnabrunninum, og tí mátti virkið undir at byggja sín egnu vatnbrunn, sum kom at kosta einar 1500–2000 kr.

Dam greiðir frá, at um hesin peningur ikki kann fáast á annan hátt, verður neyðugt at taka av virkispeninginum, ið hervið vil skerjast í tann mun, at torført verður at fáa byrjað.

Ein minniluti í figgjarnvndini (Winther, Niclasen og Paturson) setir fram uppskot um, jattað verður eitt lán upp á 5000 kr. úr «Fonden til Jordehvalens Aflesning» at afturrinda í 10 ár, og forrentað við 4 % p. a. Harimóti heldur minnilutin, orsakað tey vánaligu figgjariðurskiftini, tað ikki vera grundarlag fyri at geva beinleiðis tilskot.

Ein nevndarlíður (P. M. Dam) skjýtur upp at:

1) Tingið jattaa Ísvirkinum úr økonomisk fond 3000 kr. sum eitt royndartilskot.

2) Tingið jattaa Ísvirkinum 5000 kr.